

4. Дридзе Т.М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации: проблемы семиосоциопсихологии. – М., 1984. – 242 с.
5. Лингводидактика и методика / Н.Д.Гальскова, Н.И.Гез. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 165 с.
6. Караулов Ю.Н. Русская языковая личность и задачи ее изучения Текст. / Ю.Н. Караулов // Язык и личность. – М. : Издательство ЛКИ 1989. – С. 3-8.
7. Карих Т.В. Коммуникативно-познавательная модель овладения технологией текстовой деятельности : учебное пособие. – М. : Тезаурус, 2005. – 184 с.
8. Мильруд Р.П. Обучение иностранным языкам в вузовский период подготовки специалиста : сб. науч.-метод. статей / Р.П.Мильруд // Мин-во общего и профессионального образования Российской Федерации, Тамбовский государственный университет им. Г.Р.Державина (Под ред. Р.П.Мильруда). –Тамбов : ТГУ, 1997. – 52 с.
9. Попова И.А. Обучение иноязычному профессионально-ориентированному чтению студентов-медиков (на материале английского языка) – дисс. канд. пед. наук / И.А. Попова. – Волгоград, 2005. – 150 с.
10. Douglas B. H. Communicative competence /B.H.Douglas. – Cambridge : Cambridge University Press, 2000. – 102 с.

Анотація

У статті розглядається процес організації навчання іншомовної професійної текстової діяльності студентів іноземців. Проаналізовано поняття «текстова діяльність» і «текстова компетентність». Описуються види текстової діяльності, етапи роботи над текстом і умови формування умінь, пов'язаних із здійсненням текстової діяльності.

Аннотация

В статье рассматривается процесс организации обучения иноязычной профессиональной текстовой деятельности студентов иностранцев. Проанализированы понятия «текстовая деятельность» и «текстовая компетентность». Описываются виды текстовой деятельности, этапы работы над текстом и условия формирования умений, связанных с осуществлением текстовой деятельности.

Summary

The article discusses the organization of learning a foreign professional textual activity of foreign students. The key notions “text activity” and “text competency” are analyzed. Types of texts, different stages of work on the text and the conditions for skill formation while working on the text are outlined.

Ключові слова: комунікативна компетентність, текстова компетентність, текстова діяльність, мовна особистість.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, текстовая компетентность, текстовая деятельность, языковая личность.

Key words: communicative competence, text competence, text activity, linguistic personality.

Подано до редакції 16.04.2013.

УДК 378.811.161.2'367

© 2013

Обєда В.О.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ II-ГО КУРСУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО КОЛЕДЖУ

Постановка проблеми у загальному вигляді... На сучасному етапі розвитку теорії і практики навчання української мови у вищих навчальних закладах I-II-го рівнів акредитації постає проблема ефективної організації освітнього процесу, що пов'язана передусім з розробленням методів і технологій формування мовної особистості. Зацікавлення науковців і викладачів технологізацією мовної освіти спонукає по-новому поглянути на проблему взаємозв'язків форм, методів і засобів навчання мови.

У межах технологій навчання української мови можна застосовувати різні способи узагальнення й систематизації здобутих студентами знань. Це зумовлює розмаїття класифікаційних типів педагогічних технологій, кожен з яких поєднує елементи інших, наприклад, дослідницька технологія може містити елементи проектної, інтерактивної тощо.

Добір викладачем технології формування мовної особистості залежить передусім від особливостей навчального матеріалу, від знання педагогом традиційних та новітніх методик, уміння застосовувати їх, а це передбачає добір дидактично доречних засобів, нових методів і прийомів, урахування індивідуально-вікових особливостей учнів, рівня їхніх навчально-предметних компетентностей.

Зрозуміло, що вивчення української мови у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації має бути спрямоване на підвищення культури мовлення і рівня грамотності студентів. Систематизація і поглиблення вивченого у школі провадиться вже на вищому рівні узагальнення, а заняття передбачають удосконалення основних мовних і мовленнєвих умінь та навичок. Тож часто перед викладачем постає проблема ущільнення часового проміжку на вивчення тієї чи іншої теми: теоретичного матеріалу багато, а заняття лише одне. Ефективність засвоєння інформації студентами, у такому випадку, залежатиме цілком від майстерності та досвідченості викладача, його вміння використовувати різноманітні педагогічні технології на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Сучасна дидактика характеризується великою кількістю досліджень з питань технологізації освіти (І.Ф.Прокопенко, В.І.Євдокимов, М.Чепіль та ін.). Питання методики навчання синтаксису української мови досліджували такі вчені, як З.П.Бакум, М.М.Барахтян, І.В.Гайдаєнко, А.Г.Галетова, О.М.Горошкіна, О.В.Караман, С.О.Караман, Н.М.Дика та ін. У працях українських учених-методистів розроблена методика вивчення синтаксису в діяльнісному аспекті (В.Мельничайко, М.Пентиліюк, К.Плиско, Г.Шелехова та ін.), упроваджено в навчальний процес функціонально-стилістичний принцип вивчення матеріалу з синтаксису (П.Кордун, О.Кулик, С.Омельчук, М.Пентиліюк, К.Плиско та ін.), розроблена система вправ із розвитку мовлення учнів у процесі вивчення синтаксису (В.Мельничайко, С.Омельчук, К.Плиско та ін.) Значну увагу приділено й проблемному навчання української мови (О.В.Караман, С.О.Караман, Н.М.Дика, О.А.Кучерук та ін.), але особливості створення на заняттях проблемних ситуацій, специфіка побудови проблемних завдань на матеріалах синтаксису української мови, й досі залишаються на розсуд викладача.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у висвітленні особливостей використання технології проблемного навчання у процесі вивчення синтаксису української мови студентами II-го курсу вищого навчального закладу I-II-го рівня акредитації.

Реалізація поставленої мети потребує виконання наступних завдань:

- проаналізувати праці науковців щодо особливостей використання технології проблемного навчання у процесі вивчення синтаксису української мови студентами II-го курсу вищого навчального закладу I-II-го рівня акредитації;
- висвітлити рівень досліджуваності проблеми у сучасній лінгводидактиці;
- навести приклади вправ проблемного характеру, які можуть використовуватися у процесі навчання синтаксису української мови;
- запропонувати проблемне завдання із використанням елементів інших педагогічних технологій;
- систематизувати результати дослідження у висновках.

Виклад основного матеріалу дослідження... Відомо, що засоби кожного мовного рівня набувають повноти свого значення тільки в найменшій комунікативній одиниці (реченні), що є об'єктом вивчення синтаксису. Синтаксичний рівень є основою для вивчення функціональної значущості мовних одиниць усіх інших рівнів. Вивчення синтаксису створює умови для засвоєння норм літературної мови, розвитку логічного мислення й мовлення. Саме синтаксис допомагає зрозуміти комунікативну функцію мови й шляхи її здійснення, тому володіння засобами синтаксису формує мовну особистість, розвиває її інтелектуальні, духовні, естетичні якості.

Аналізуючи навчальні програми з української мови для студентів другого року навчання в університетському коледжі, можна дійти висновку, що на вивчення масштабних тем часто відводиться недостатня кількість годин. Так, наприклад, за одне практичне заняття студенти повинні узагальнити, систематизувати й засвоїти знання про однорідність як синтаксичне явище, будову однорідного ряду, ознаки однорідності, семантико-синтаксичні відношення між однорідними членами та засоби їх відношення (сполучники, узагальнювальні слова, інтонація), можливі стилістичні помилки, про однорідні додатки, однорідні та неоднорідні означення, однорідні обставини, узагальнювальні слова при однорідних членах речення, пунктуацію речень, ускладнених однорідними членами тощо.

Тому необхідно зосередити увагу студентів на складних питаннях виучуваного матеріалу, використовуючи методи та прийоми його подання, покликані не тільки виробити потрібні вміння та навички, а й надійно закріпити їх. Доречним буде створення на занятті проблемної ситуації за допомогою низки проблемних запитань та завдань. Адже, за визначенням О.А.Кучерук, проблемна навчальна ситуація – це внутрішній стан переживання студентами труднощів у виконанні навчального завдання, що спонукає їх до пізнавальної активності, пошуку нових знань і шляхів подолання цих труднощів. Авторка зазначає, що в основі проблемної ситуації лежить суперечність між знанням і незнанням, усвідомлення якої, з мотиваційного боку, викликає у студента інтерес до проблеми, бажання докласти весь інтелектуальний потенціал, вольові зусилля для правильного розв'язання проблемного завдання [3, с. 72].

Під час складання проблемно-ситуативних завдань з будь-якої теми, викладачеві слід враховувати низку вимог, а саме:

- зміст завдань має відповідати конкретним дидактичним цілям навчання і виховання;
- зміст і методичний апарат завдань має забезпечувати навчально-пізнавальну діяльність високого ступеня пізнавальної самостійності, а також сприяти розвитку мовно-мовленнєвої компетенції;
- завдання мають бути варіативними.

У процесі систематизації та узагальнення здобутих студентами знань про однорідні члени речення, прикладом таких завдань можуть бути вправи типу:

Вправа 1. Складіть речення з поданими однорідними підметами, поясніть як узгоджується з ними присудок.

Аліна і Сашко; дзвіночки і маки; песимізм і оптимізм; аспірин і пеніцилін; небо і гори; то сум, то радість, то жаль; чи ліс, чи поле, чи річка; ліс, і поле, і річка; прибутково-майновий податок та житловий податок; директор школи та декан факультету.

Вправа 2. Визначте, які члени речення у поданих синтаксичних конструкціях є однорідними. Де можливо, вставте сполучник; поясніть пунктуаційні зміни.

1. До тебе припадаю, джерело. Не п'ю тебе – цілюся з тобою. 2. Деревя в танці кружеляли – Ховалися одне за одне. 3. А, було, топтали місто вздовж і вишир. Турки і татари – брали свій ясир. 4. Де він його бачив?! Хворий мозок намагався згадати, мечучись все на однім місці, тикаючись в темряву, в провал, в порожнечу; намагався схопити кінчик спогаду й не міг – ниточка щезала, уривалась... 5. Все проминає й промене, Зітре із пам'яті мене. 6. Я в казку дивную свою Усю фантазію ввіплю, зроблю усе живим, чудовим. 7. Попід горою, яром, долом. Мов ті діди високочолі, Дуби з гетьманщина стоять.

Вправа 3. Складіть із поданими словами та словосполученнями по 2 речення так, щоб вони виступали: 1) як узагальнювальні при однорідних членах речення; 2) як іменна частина складеного присудка.

Зразок: У нашому парку ростуть дерева: липи, тополі, берези, клени, акації – Липи, тополі, берези, клени, дерева, що ростуть у нашому парку.

Посуд, радіотовари, машини, фільми, канцелярські товари, книги.

Практичні завдання проблемного характеру можуть використовуватись і для спостереження над мовним матеріалом, головне, щоб в основі таких вправ лежала певна суперечність між поданими мовними одиницями, а завдання було сформульоване таким чином, щоб не просто змусити студента пригадати вивчені ним правила, а й активізувати його мисленнєву діяльність, спонукаючи шукати невідомі, нові шляхи вирішення поставленої проблеми. Наприклад:

Вправа 4. З'ясуйте, чому означення, що відповідають на те саме питання і відносяться до того ж члена речення (а це основні ознаки однорідності), у реченнях праворуч вимовляються без перелічувальної інтонації і на письмі не розділяються комами, тоді як у реченнях ліворуч виділяються.

Берези милі, білокорі чекають райдугу свою. (А. Малишко)	Понад дорогою за тином в огороді росте кілька високих розкішних плакучих верб. (І. Нечуй-Левицький)
Хмарна, вітряна осіння ніч. (Леся Українка)	На нічному зоряному небі виткнулася ставна парубоча постать і зникла по хвилі в густих бур'янах по той бік тину. (М. Коцюбинський)

Вправа 5. Подані речення поширте спочатку однорідними, а потім неоднорідними означеннями. Порівняйте записане. З'ясуйте стилістичну роль однорідних і неоднорідних означень. Зробіть повний синтаксичний аналіз одного речення (за вибором).

Сонячний промінь пускав у ... .. вікно. Сонце дивилося з ... .. неба. Навколо звисали ... .. хмари. Трава блищала ... .. росою. Душа сповнилася ... .. настроєм.

Вправи на спостереження над мовним матеріалом можуть бути побудовані й у вигляді проблемного запитання (необхідною умовою залишається наявність суперечності):

Чому в реченні „Зеленню буйною, конваліями, кульбабками все завітчала весна” хоч тут є слово все, однорідні члени речення, а двокрапка чи тире не ставиться? (суперечність між вивченим правилом та наявним мовним матеріалом).

Активізуючи всі необхідні для надання відповіді знання, студент вже може самостійно сформулювати правило, якщо мова йде, наприклад, про пунктуацію, що дозволить йому не тільки виокремити особливість певної синтаксичної одиниці, а й узагальнити свої знання про неї. Тому доречним було б, у контексті вправи проблемного характеру, час від часу додавати завдання типу “Сформулюйте правило...”. Наприклад:

Вправа 6. Чому в реченні “Широкою долиною між двома рядками розложистих гір тече по Васильківщині невеличка річка Роставиця” між обставинами не ставиться кома, хоч вони відповідають на одне питання?

Сформулюйте самостійно правило “Обставини однорідні, якщо...”, “Обставини неоднорідні, якщо...”

Оскільки дисципліна “Українська мова” вивчається у вищих навчальних закладах I-го рівня акредитації у контексті загальноосвітнього компоненту навчального плану, варто пам'ятати й про зв'язок виучуваного матеріалу зі стилістикою. У такому випадку, забезпечуючи проблемний підхід до навчання синтаксису української мови, вправи та завдання можуть мати такий вигляд:

Вправа 7. Знайдіть у реченнях однорідні й неоднорідні означення. Поясніть, за яких умов означення є неоднорідними. Поясніть уживання розділових знаків у реченнях. Яка стилістична роль однорідних означень?

1. Далека, незнайома сторона, здається, навіть небо тут інакше, але нараз – тополя край вікна, і щось таке в ній українське, наше (М.Лукив). 2. На жоржини, на троянди, ранок чистий, золотистий силпе

іскорки перлисті (Г. Чупринка). 3. Сливаю сік густий з терпких морозних грон (І.Драч). 4. Сонце вже сховалося за вільшечки, пустило крізь листя тоненькі рожеві стріли. 5. З кленового пагона зірвався широкий жовтий лист. 6. В хаті стояв густий передсвітанковий морок. 7. Над баштаном і куренем стояв молочний надщерблений місяць (З тв. Григора Тютюнника). 8. Всі прожили свій вік нещасливо, кожен по-своєму – і прадід, і дід, і батько з матір'ю. 9. Я не приверженець ні старого села, ні старих людей, ні старовини... (З тв. О.Довженка).

Як вище зазначалося, часто у педагогічній практиці технології органічно поєднуються одна з одною. Прикладом проблемного завдання з використанням елементів інших технологій може бути:

Проблемне завдання. Попрацюйте у групах. Створіть карту знань з теми "Речення з однорідними членами" за допомогою MindMeister або будь-якої іншої відомої вам комп'ютерної програми так, щоб окремі її елементи відкривалися поступово, висвітлюючи особливості кожної вивченої мікротеми.

Поєднання технології проблемного навчання з елементами інтерактивної та комп'ютерних технологій у формуванні умови завдання дозволяє досягти відразу кількох навчальних цілей. Відтак, використання інтерактивної форми роботи (робота у групах) забезпечить розвиток вміння працювати у колективі, дослухатися до думки іншого, формуватиме етику спілкування, толерантне ставлення одне до одного. Робота з маловідомими до цього часу комп'ютерними програмами значно підвищить інтерес до виучуваного матеріалу, допоможе встановити взаємозв'язок між дисциплінами, забезпечить легкість та швидкість виконання поставленого завдання, наштовхне на думку створення карт знань з будь-якої теми.

До того ж, створення карти знань потребує активізації попередньо здобутої інформації, її графічного уявлення з поєднанням усіх елементів та підпунктів, взаємозв'язків між ними. Проблемність у даному випадку буде забезпечуватись не тільки необхідністю систематизувати й узагальнити здобуті знання з теми, а й освоєнням нових комп'ютерних технологій, необхідністю розподілу обов'язків у групі, співпрацею з іншими групами.

До певних недоліків такого завдання можна віднести необхідність належного комп'ютерного забезпечення аудиторії, доступ до мережі Інтернет, наявність інтерактивної дошки, адже без вищезазначених елементів виконання цього завдання буде неможливим.

Вправи та запитання проблемного характеру, завдяки яким на занятті створюється проблемна навчальна ситуація, сприяють засвоєнню студентами нової інформації та узагальненню вже відомої, тож важко переоцінити їхню роль з-поміж інших педагогічних прийомів. Завдання такого типу дають широкі можливості для вияву творчості викладача-словесника, зокрема на матеріалі синтаксису української мови, вони сприятимуть удосконаленню мовно-комунікативної компетентності студентів, на підсвідомому рівні спонукаючи останніх засвоювати тонкощі культури спілкування.

Висновки... Отже, вивчення синтаксису на основі проблемного підходу дозволяє забезпечувати належне теоретичне підґрунтя української мови у вищій школі і, разом з тим, сприяє розвитку пізнавальних інтересів студентів, проектуючи пошуковий, творчий характер їхньої навчальної діяльності та забезпечуючи міцний фундамент для реалізації себе у інших сферах діяльності.

Література

1. Караман С.О. Методика навчання української мови в гімназії : навч. посіб. / С. О. Караман. – К. : Ленвіт, 2000. – 272 с.
2. Караман С.О. Українська мова : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : академ. Рівень, проф.. рівень / С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ, В. І. Тихоша – К. : Освіта, 2011. – 416 с.
3. Кучерук О.А. Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / О.А. Кучерук // Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка. – Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 182 с.
4. Омельчук С. Проблемно-пошукове навчання синтаксису рідної мови / С. Омельчук // Дивослово. – 2007. – № 10. – С. 2-7.
5. Пультер С. До питання впровадження нових освітніх технологій у середній та вищій школі / С. Пультер // Дивослово. – 2005. – № 3. – С. 2-5.
6. Рускуліс Л. В. Методика навчання української мови у схемах, таблицях, коментарях : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л.В.Рускуліс // Миколаївський держ. ун-т ім. В.О.Сухомлинського. – К. : Ін Юре, 2008. – 112 с.

Анотація

У статті висвітлено особливості застосування технології проблемного навчання з урахуванням специфіки предмету та вікових особливостей студентів, а також особливостей побудови навчального процесу у вищому навчальному закладі I-го рівня акредитації. Виокремлено та наведено вправи, спрямовані на вивчення синтаксису української мови студентами коледжу.

Аннотация

В статье отражены особенности применения технологии проблемной учебы с учетом специфики предмета и возрастных особенностей студентов, а также особенностей построения учебного процесса в высшем учебном заведении I-го уровня аккредитации. Выделены и приведены упражнения, направленные на изучение синтаксиса украинского языка студентами колледжа.

Summary

This article highlights the usage peculiarities of technologies of the problematic study concerning the specificity of the subject and age peculiarities, and the features of the educational process structure in High Educational Institutes of the first degree of accreditation. The exercises are allocated and presented on Ukrainian language syntax for students who study in College.

Ключові слова: педагогічні технології, методика викладання синтаксису української мови, проблемна навчальна ситуація, проблемні завдання.

Ключевые слова: педагогические технологии, методика преподавания синтаксиса украинского языка, проблемная учебная ситуация, проблемные задания.

Key words: pedagogical technologies, Ukrainian language syntax study methods, problematic study situation, problematic tasks.

Подано до редакції 15.04.2013.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, доц.Дикою Н.М.

УДК 378:070:811

© 2013

Погребенник В.Ф.

ІНТЕРАКТИВНІ СТРАТЕГІЇ ЧИТАННЯ І ПИСЬМА ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... У безсистемних – від персоналії одного міністра до іншого – й різновекторних модифікаціях вищої філологічної освіти в Україні, зміни апробованої педагогічної парадигми радянської доби полегшеними підходами вибірково й нетворчо застосовуваних псевдоболонських освітніх засад важко переоцінити значення для модернізації держави тих сьгоднішніх студентів, навіть мала частина яких завтра працюватиме вчителями-словесниками. Бачимо їх фахівцями зі сформованим критичним (тобто вишуканим на своєму рівні, недогматичним) мисленням, яких, сподіваємося, завтра привітає влада, повернеться обличчям новий уряд не псевдопрофесіоналів. Аби спромогтися хоч на якусь відповідь викликам постнекласичної доби, щоб відбулося професійне зростання студентів, системні зміни слід розпочати принаймні з молодшої школи, де педагогічний узус мав би бути підпорядкований розвитку самостійного мислення дитини. Тестування «на виході» бачимо тільки нижчим рівнем незалежного оцінювання знань вступників до вищої школи, в якій ЗНО на вищих рівнях креативності мислення студіюючої молоді мало б прислужитися набору до магістратури (інакше в національних університетах не переведуться магістранти стаціонару, котрі пишуть «СІллянин»). На початках бакалавратури слід ознайомлювати з інтерактивними інноваційними педтехнологіями, починаючи від метакогнітивної системи інтерактивних нотаток при засвоєнні лекцій. Володіння ними може бути апробоване під час педагогічної практики. Такі напрацювання у високошкільному освітньому просторі України існують із 1998 року, коли Науково-методичний центр «Інтелект» за сприяння чотирьох австралійських волонтерів заходився втілювати у життя програму «Читання і письмо для розвитку критичного мислення» (далі ЧПКМ), що передбачала тренінгові семінари для вчителів, озброєння методиками викладачів НПУ ім.М.П.Драгоманова й ін. ВНЗ. На жаль, після успішного завершення проекту ЧПКМ і видрукування серії посібників із цієї проблематики Міжнародним Фондом «Відродження» дослідження проблеми призупинилося, лише спорадично час від часу заявляючись у статтях і дисертаціях, нерідко, так би мовити, з других рук.

Формулювання цілей статті... Тому мета даної статті й полягає у висвітленні творчого застосування філософії і стратегій ЧПКМ, закоріненого в особистий викладацький досвід впровадження елементів програми у читання регулярних лекційних курсів «Історія української літератури кінця ХІХ – початку ХХ ст.» та «Література і фольклор» (відповідно для студентів стаціонару факультету української філології ІІІ і V курсів).

Виклад основного матеріалу дослідження... Художні твори цього особливо багатого й «україноцентричного» періоду в історії вітчизняного письменства дають широкі можливості творчого софістикованого впровадження системи стратегій ЧПКМ із метою більш успішного навчання і вивчення, наприклад, патріотично-державницького первня рідної літературної класики ХІ-ХХ століть, художньої парадигматики образу України й українців, інонаціональних характерів і менталітетів тощо. Співвіднести старий – із школи – матеріал із новим на лекції студентам допомагає конспектування у режимі інтерактивних нотаток для оптимізації мислення. Спершу студенти проставляли чотири умовних позначки вдома. Потім призвичаїлися робити це на занятті. Так конспектування перестало бути лише механічним актом. Згодом третьокурсники опрацьовували в цій системі важливі сторінки рекомендованої наукової літератури. Якщо в ній було висловлено різні точки зору з певного питання, на закінчення такого виду діяльності практикувалося створення модифікованої Т-схеми. Це нескладна таблиця, куди вписувалися власні стислі аргументи студентів як «за», так і «проти» (наприклад, загальноросійського, українського чи «краєвого» патріотизму творчості Івана Котляревського). На завершення надається, скажімо, підсумкове 5-тихвилинне есе про власне остаточне розуміння проблеми.